

A rozsdá mint a túlélés alkímiájának képzete

A korrózió mint effektusként való megjelenése az építészetben,
a szobrászatban és designban

Az anyag átalakulásának mechanikus képessége, átlenyegülése, meg-
hökkenő, gyakran zavarba ejtő művekben való továbbélése az alkímia ősi,
mágikus ereje, a közönséges, eldobható tömeg értékessé tétele. Az e szel-
lemben készült alkotások a szobrok, épületek és installációk által tolják ki
a határokat, így alakul át a sallang, az esztergapadról lehullott fémforgács,
a fából kiálló szög, a fém ablakkeretek.

A posztindusztriális társadalom új generációs művészei az 1980-as
évektől kezdve némi nosztalgiával fordulnak a régi, de alkalmazásukban
újjáéledő anyagok felé. A formális meghatározások – amelyek addig az
esztétikát jellemezték – háttérbe szorultak. Az Anish Kapoor kategorizá-
lással dacoló szobrászatában is megjelenő indusztriális vonal, kiegészülve
az anyaghasználattal, az elhagyatott gyárépületek, az ipari társadalom túl-
élői nosztalgikus bájára reflektál.

A köztéri szobrok mellett a kisplasztikákon is feltűnő korrodálódás ha-
tását alkalmazza Tom Dixon egyes lámpáinál, valamint az újrahasznosítás
technikájával él a bútordesignnál: a fa mellett a fém egyszerűsége a formák
hajlékonyságával, organikus fejlődésével teremt kontrasztot. A kontraszt
az anyagok és a formák paradoxona, a régi és az új éles, de egymáshoz
szimuló ellentéte a képző- és iparművészetekben, de az építészetben vagy
akár a műemlékvédelem kiegészítő objektumai által is nyomon követhető.
A fém használata korlátozólag is hathat, de a formálhatóság lehetősége is
benne rejlik.

Design – a rozsdá mint effektus

A tudatosan alkalmazott felületi kezelés, a rozsdá hatásának megte-
remtése, akár színek által, művi úton, gyakran az ésszerű, korrodálódás
elleni gyakorlattal ellentétben arra törekszik, hogy a már kialakult, de ter-

jeszkező leromlást konzerválja, így adva neki kötődő esztétikai minőséget. Elfogadás vagy tagadás, sztereotípiák átültetése jellemzi a megvalósuló designt. A romkocsmák hangulata, az ipari környezet átkúszik a kiállítótermekbe.

A Miami Design Héten (2008) Tom Dixon lángvágott bútorai nem a megvalósítás szokatlansága, hanem a rozsdá, a nehézkes fém és bútorok összeegyeztethetlensége miatt hatottak „újszerűként”. A Flame sorozat ipari körülmények között az ipar iróniájaként született. A székeken, kereti hintaágyakon túl a rozsdamarta fémlemezekből kivágott bölcsővel, a Creative Salvage egy erőltetett megvalósulásának evolúciójával szembesülünk. Eddigi bútorainak játékos légiessége, az ikonikus Pylon szék transzparens szerkezete, lámpáinak fémes, ezüst és rozsdás rézszínű gömbölyűsége helyett most a testes és a nehézkes designjában domináló minimalista és funkcionális elképzelés kihívás elé állít. A rozsdá effektusként való alkalmazása az ipari vonal alátámasztása, kifinomultabb képzete, lámpájának árnyalata (2005) az ellentétek játéka, anyagok és tömegek átértelmezése.

A milánói Design Héten (2012) a tökéletes tervezés és kidolgozás mellett, Lex Pott és David Derksen átiratában, a rozsdá is szerephez jutott. A természetes leromlás folyamatát nem háritani, hanem elfogadni, befogadni képes közeg az oxidáció hatásával kísérletezett. A természet diadala, a kortárs designnal és a nyersanyagokkal alkotott egységes kompozíciója a geometrikus formákban összpontosult.

Köztéri szobrászat, térplasztikák, az anyagba zsúfolt egyszerűség

Anish Kapoor művészeti felfogása a nyolcvanas évek elején dacolt a posztkonceptuális felé hajló művészettel. A minimalizmus és az azt tagadó konceptuális művészet heterogén közege némileg megfelelt azoknak az elvárásoknak, amelyeket támasztott, ennek ellenére a szobrászat határait feszegette. Munkáin keresztül a természet érzékelése válik megfoghatatlanná, feltárja a tér, a forma és a tömeg kapcsolatát. Köztéri szobrai az azokat megtekintő, velük együtt élő, lélegző néző által valószínűsítik meg önmagukat.

A homorú és domború tükörformáinak letisztult, minimalista és kompakt felszínében eltorzulnak a visszatükröződő emberalakok. Monumentális szobrai a kiállítótermeket betöltve kinesztetikus élménnyé fokozzák az átláthatatlan tömeget, így a termekkel együttműködő formaiság csak körüljárva érzékelhető. A rozsdás fém szaga, kezeletlen felületének tapintása az alkotás részévé teszi a nézőt. A formák, effektusok és színek

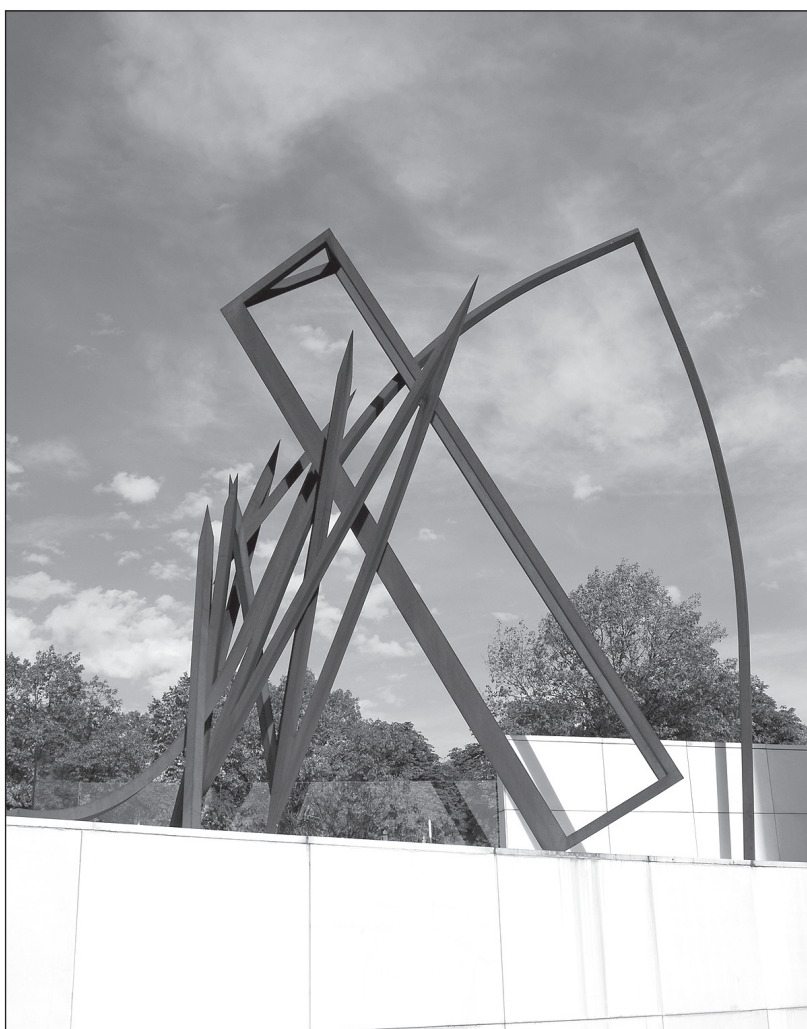
evolúciója a művész egy-egy periódusához köthető, az időszakok élesen elhatárolódnak, különálló, teljesen ellentétes világot teremtenek. A visszatükröződő felületek után az ezredforduló az új formavilág és anyaghasználat felfedezését hozta.

A rozsdás felületek már nem a mű és néző között érzelmi hatást generáló anyag és forma hipnotikus minőségét keresik, hanem a nehézkes művek zeppelinjei felébresztik az ösztönöket: eltűnik a finomság, helyébe a lecsupaszított anyag taszító brutalitása lép, a kovácsolt korten acél installációk helyspecifikussá válnak. A Deutsche Guggenheimben elhelyezett *Memory* (2008) fel nem robbant bombára emlékeztető duzzadt tömege ne-

gatív teret képez, a hajlított formák pozitív visszacsatolása a *Dirty Corner* (Milánó, 2011). Csőteste és kiszélesedő szája elnyeli a benne végigsétálót, a teljes sötétségben csak a cső nyitott végében, az út tényleges végén világító külső fény vezet, visszafordulni lehetetlen. Egyetlen kiút az előre haladás, a játék folytatódik, a mű befogadója a másik helyiségben más dimenzióba kerül, ahova a precízen megmunkált csőtest irányítja. Az időtlenség eseten, mellkasra nehezedő tömegét tetézi a bezártság érzete, a rozsda átható szaga.

Antony Gormely angyalának (*Angel of the North*) kiterjesztett repülőgépszárnyai, terrakottaszín teste monstrumként nehezedik az angliai tájra,

Friedrich Ferenc: Viszony (Pécs, 2007)

magához ölelve azt. Nehézkes, szimmetriájában torz, repülni kívánó lény. Friedrich Ferenc teret hasító monumentális acélszobrainak éles vonalvezetése Dunaújváros urbánus formájának szögletességére reflektál, erősen ipariális, megközelíthetetlen, de egyetlen villanással áttekinthető, felfogható. A rozsdát mint a kifejezés formáját, az elvont mondanivaló felrajzolható egységét teremti meg pécsi *Viszony* (2007) szobra. Spontánnak tűnő szigorúan megtervezett forma, amit alátámaszt a rozsdás acél transzparens, több irányból is átlátható szerkezete.

Modern építészet és műemléki épületek installációi, az ellentétek harmóniája

Függetlenül attól, hogy burkolatként, szerkezeti elemként vagy a műemlékek kiegészítő elemeként alkalmazza a modern építészet a rozsdás acélt, az mindig kulturális koncepció. Kozmopolita, hiszen sajátos jelentése nem kapcsolódik egy adott tájhoz, etikai értékhez, csak esztétikájában meghatározó. A rozsdás felületeket az általuk reprezentált minőségek alapján értékeljük, így azokat a kontrasztokat is, amelyeket a durva-sima, természetes-mesterséges felületek vizuális és tapasztalati élménye okoz. Építészeti használata akaratlanul, megjelenhet akár egy középkori romhoz funkciójában is illeszkedő installáción a Tettyén (Dévényi Márton és Gyürki-Kiss Pál munkája) vagy a spanyol Girona történelmi várában a lapos árnyékolókon (Concrete), de akár a görög főváros steril betonkörnye-

zetbe vésvé a Klab Architectur által vagy a Nadau Lavergne természettel bizarr összhangban levő prësházán Saint-Emilion világörökségi környezetében. Herzog & de Meuron madridi épületénél, a CaixaForumnál alkalmazott korten acél egyszerre monumentális és perforált. Akaratlan intuitív gesztusként jelenik meg a kőalapzaton ülő fegyelmezetten kialakított acéldoboz, ami olyan, mintha lebegne az alatta lévő épület felett, éles kontrasztban a Patric Blank élő, növényekkel futtatott falának zöldjével. Az anyag nem befolyásolja az építészeti formát, monolitikus megjelenítése érvényesül. A természet érzékelésének és hatásainak kapcsolata az épített környezettel, a mesterségesen kialakított formákkal nem minden esetben akaratlagos, gyakran megjelennek azok az effektusok, amelyek nem a szándékoságot, inkább csak az idő hatását mutatják. A korrodált felületek brutalitása, érzékenységet és finomságot egyáltalán nem közvetítő „bája” mégis olyan paradoxon, amely megjelenik a rozsdának mintaként és dekorációs elemként való használatában.

Ipari épületek – az ipari társadalom kétes esztétikai minőségű túlélői

Az elmúlás és hiábavalóság gondolatának újraértelmezése az elhagyatott s újra felfedezett ipari létesítmények világa, ami nemcsak a II. világháborút követően a szovjet hatású esztétikával fertőzött államok városainak periferiáján található, hanem kiterjeszhető egész Európára, sőt Amerika egyes területeire is. A valódi rozsdaromantika a posztindusztriális területek sajátja. Egykor a megélhetés és fejlődés színterei voltak, ma már csak ómenjei a globális gazdasági árapályváltozásoknak.

A varsói underground kultúra, kihasználva a várossal az évtizedek folyamán összenövő ipari területeket, külvárosokat, kialakított egy egyedi művészeti és kulturális kommunát. A fiatal kulturális elit átalakult, a gyárakból kialakított temporális vagy állandó szórakozóhelyek, kiállítóterek, pop-up kávézók és bárak alaphangulatát a némileg leromlott, de még nem életveszélyes csarnokok, épületek adják, ezek szolgálnak a művészek és esztéták élettereként.

A „fabryka kultury” mozgalma, a varsói Wupieku Kultury már evolúciós termék, bizarr módon még hordozza azt a kontrasztot, ami a közönséget és „termékeit” is jellemzi. A belső terek letisztult fehérsége néha kontrasztot teremt, felesel a rozsdás ablakok, égetett téglák terrakottájával.

Az elhagyatottság és elmúlás hangulata, a rozsdásodó ablakkeretek, a fali installációk a körülöttük egyre inkább teret hódító természettel, az ezüstszürke a vörössel és az enyhe sárgászölddel áll éles kontrasztban.

Patina, az akaratlan átlényegülés

A la citta morta, a la citta vita nemesebb anyaga, finomabb formája az előző századokra, a múlt század első évtizedeire tekint vissza, mintha az idő réz és bronz eozinja lenne. Fémes anyagában a zöldes árnyalat dominál, míg a Zsolnay kerámiák fényességében, kékeszöld, borszínbe hajló árnyalatai játékában a matt oxidáció halványítja a magányosan álló szobrok fényét.

Milánó halott városa, a Cimitero Monumentale sírszobrai időtlenségében megelevenednek a gyolcs redői a rájuk nehezülő idő alatt, a legendák s titkok beleivódnak, finom filmréteget vonnak a bronzra. Az alvó kertben 1955 és 1971 között pihent Eva Duarte Peron Maria Maggioro néven. Még mielőtt mauzóleuma elkészült volna, a peronizmus ellen fellépő új diktatúra elrejtette testét a nyilvánosság elől, személyének miszticizmusa, vagy az először itt eltemetett Giuseppe Verdi legendás emléke végigkísér az árkádok alatt. A szobrok mesélnek, fizikai világuk elhalványul, tényleges értékük nem csak az élő organizmusként terjedő korrózióval mérhető, az idő játéka, amelyben megelevenedik az élettelen fém, együtt változik a megváltoztató közegével. A jellegzetes szín, a New York-i Szabadság-szobrot meghatározó sápadtzöld patina vagy csak a pécsi, budapesti, bécsi utcákon sétálgatónak már fel se tűnő elszíneződés oly mértékben beleivódott a tudatba, hogy emblematizált voltának megváltoztatása immár elképzelhetetlen.

A rozsdának effektusként való megjelenése szignifikánsan a monumentális formaképzetek, objektumok sajátja, visszavezethető a művész ars poeticájára, de akár az anyag nyújtotta lehetőségekre is. Univerzálissá tenni, stílusként vagy mozgalmaként meghatározni lehetetlen. Esztétikája csak az anyag megvalósulási formájának mattítása, igazolásra aligha található, hiszen csak egy motívum, a közös, tervezett vagy kialakult voltának lényege elveszett.

„A ragyogás vagy szín vizuális tapasztalata érintéssé alakul, amelyet [...] érzékek ízekké vagy illatokká, valamint a súrlódás vagy érintés hangjává tágítanak, s ez jelenti a dolgok esztétikájának érzéki alapzatát...” (L. F. Galiano).

Az újraértelmezés és újateremtés a fejlődés olyan vonala, ahol nem lehet előre tervezni a formák alakulását, a mikroszerkezet változását. Nem az idő megállítása a cél, hanem annak bizarr visszaforgatása, a természet hatásainak mesterséges megteremtése, előhívása, esztétikájában is variábilis módon.